

... GUD ER I PSYKEN ER I GUD ER I PSYKEN ER I ...
fænomenologiske variationer over et religiøst tema

Søren Willert

(Psykologisk Instituts Center for Systemudvikling)

Et empirisk materiale bestående af tekst-dele fra et manuskript, som artikel-forfatteren aktuelt har under udarbejdelse, fremlægges i systematiseret og kommenteret form. Manuskriptet som et hele tager udgangspunkt i et begreb: Styrebilleder, som er en betegnelse for forestillings-komplekser, som klient-systemer kan tage til sig og bruge indenfor rammerne af psyko-socialt professionelt hjælpearbejde (terapi, konsultation m.m.). Manuskriptets egen skriveproces prægedes af at blive drevet frem af styrebilleder: nattedrømme og sproglige 'budskaber', som forfatteren uden bevidst styring udstyrede sig selv med i en art pseudo-professionel selvhjælps-relation. Blandt disse styrebilleder havde mange en klart religiøs farvning, og det er disse, som præsenteres ved hjælp af en serie på syv forskellige overskrifter, som hver især udgør en tentativ bestemmelse af Guds eller det helliges natur indenfor rammerne af artiklens personligt-fænomenologiske perspektiv.

Indledning: om identifikation og forfatter-position

Denne artikel skal fortælle om møder med Gud.

Som 'en, man kan møde', er Gud noget særligt. Taler jeg med person A om, at jeg har mødt eller kender person B – så vil en meningsfuld diskussion dernæst kunne føres om, hvorvidt 'min B' er den 'samme B' som dén person B*, som A på et tidspunkt har haft samkvem med. »Jensen, siger du, og han spiller saxofon – var det sådan én med hørgult hår og en underlig rungende stemme – han hed vist Laurits til fornavn? – nå ikke – Bo, siger du han hedder, og med fistelstemme og nordjysk accent. Nej, så er det i hvert fald ikke ham, jeg engang huggede en kæreste fra!«

Med Gud er det anderledes – eller rettere: sådan vil én af de forudsætninger være, som denne artikel skrives ud fra.

Som artiklens forfatter vil jeg placere mig i en position, som indtil videre accepterer hver mands og kvindes ret til at bestemme, hvad Gud er, og af hvad art Gud er, i kraft af den evidens: de data, som knytter sig til et møde, personen hævder at have haft med Gud. 'Gud' figurerer i artiklen ikke som noget, der kan påregnes nødvendigvis at skulle være 'det samme' ('den samme?') på tværs af forskellige personers Gude-møder. 'Gud' vil være bestemt som en på personlig erfaring baseret konstruktion. I viden-

skabsteoretisk forstand kan jeg således siges at tage udgangspunkt i en operationel definition af min artikels hoved-genstand – i teologisk forstand er jeg placeret som agnostiker.

Så langt og kort om forfatter-positionen. Jeg ønsker ikke at tildele den nogen form for universel gyldighed. I artiklens sammenhæng har positionen værdi derved, at den sætter mig i stand til, på det givne grundlag, at tale om (min) Gud uden alt for mange gåseøjne til markering af ontologiske forbehold – og den fritager mig for forpligtelsen til at skulle besvare spørgsmål, som rækker udover min viden eller mine forestillinger vedrørende Gud. Positionen gør det netop muligt for mig at koncentrere mig om – det givne empiriske grundlag.

Empirien: Udgangspunkt i Styrebilleder

Personen, som har mødt netop denne artikels Gud, er mig selv, artiklens forfatter. Omstændighederne ved mødet var som følger.

Min sommerferie 1987 var særlig. Siden august 1986 havde jeg haft et ord på hjernen. Ordet var Styrebilleder. Jeg var kommet på dén idé – og det var dernæst blevet nærmest en fiks idé – at jeg skulle skrive en bog, der handlede om (noget, jeg kaldte) styrebilleder. Styrebilleder knyttede sig som begreb især til de forskellige former for klient-rettet psykologarbejde, jeg kendte til: arbejdet som rådgiver, terapeut, supervisor, konsulent. Styrebilleder var en både dækkende og sigende overordnet betegnelse for en særlig slags 'mentalt gods', som en klient kunne få eller tage fra mig, når arbejdet gik godt.

Som abstrakt overbegreb kaldte jeg alt dette mentale gods for Styrebilleder. Konkret kunne det antage mange forskellige former – såsom:

- en forståelsesmodel, i situationen måske tegnet med blyant på papir, men i øvrigt hjemmehørende i psykologifagets lærebøger, og udviklet efter alle den teoretiske kunsts regler;
- en sproglig metafor med bid og snert, som formåede at sætte sagen – klientens sag – på spidsen;
- en fabel, som kunne få klienten til at tro på, at der trods alt var bevægelse og udvikling, hvor han selv kun havde set stagnation og åndelig død;
- en gåde, som kunne gen-aktivere klientens sans for undren og nysgerrighed i forhold til det, som han ellers havde vænnet sig til resigneret at forstå som livets almindelige, ikke specielt opløftende vilkår...

Et styrebilledes funktion kunne være den, at give ro og retning til klientens proces: skabe håb gennem den helt praktiske og konkrete demonstration af, at selv det tilsyneladende kaos – om også kun for en kort stund – lod sig indordne under et enkelt samlende billedes magi. Andre gange kunne styrebilled-funktionen tværtimod være den at gen-dramatisere og 'kaotisere'

det, som havde fået lov til at stivne og 'gå i sort' for klienten. I alle tilfælde udgik der fra styrebilledet en invitation til selvfordybelse og ny refleksion gennem dets måde at om-perspektivere det kendte. På den måde blev billedet for klienten en *in vivo* demonstration af selve ændringens mulighed – om ellers det kom til at 'virke', d.v.s. fik reel status af personligt styrebillede.

Jeg sagde 'magi', da jeg ovenfor beskrev styrebilleders potentielle værdi for klient-systemer – og det er fremgået, at *ordet* Styrebillede i sig selv havde fået en magisk klang for mig. Ordet er i to dele. Først siger jeg 'styre-' – og minder derved mig selv om, at disse billeders *kvalitet* til syvende og sidst skal måles på, om klienten kan bruge dem konstruktivt i forhold til det styrings-problem, som udgør vor fælles professionelle 'sag', når vi mødes. Kan klienten ikke bruge dem, så er billederne – som styrebillede betraget – ikke *rigtige*, uanset at de måske ud fra andre synsvinkler: teoretisk velbegrundethed, beskrivelsesmæssig korrekthed – kan have mange 'rigtigheds-kvaliteter' knyttet til sig. Dernæst siger jeg '-billede' – hvorved det (for mit sprogøre) antydes, at en *kunstnerisk dimension* er væsentlig, både for måden, hvorpå billederne i første omgang bliver til, dernæst for måden, hvorpå klient-systemet tager dem til sig og bruger dem i styrings-øjemed.

Tilsammen fortæller ordets to dele mig, at pragmatik, etik og æstetik er væsentlige for udviklingen af værdi og kvalitet i professionelt hjælpearbejde – og ordet har polemisk intention mod synspunkter, som fremhæver en teori-styret rationalitet som den professionelle væsentligste arbejds-ressource.¹⁾

Skriveprocessen: styrebillede i praksis

1987-ferien foregik i en lille landsby, Eressos kaldet, beliggende på det sydvestlige hjørne af den græske ø Lesbos. Der etablerede jeg mig i en særlig form for dobbelt-liv. Om dagen ferierende sammen med min familie. Om natten – en del af nattens timer – siddende på terrassen til huset, vi havde lejet, med en skriveblok på skødet og en kuglepen i hånden. Her blev grunden lagt til det manuskript med arbejdstitlen Styrebillede, som stadig er under udvikling – men på nuværende tidspunkt tæt på sin færdiggørelse (siger jeg, i egenskab af manuskriptets forfatter, forhåbningsfuldt).

Produktionsbetingelserne på terrassen var specielle. Beslutninger, jeg selv traf, forcerede mig til en skrivemåde, hvis vigtigste regel var: »Fremad, hele tiden skrive fremad – ikke se dig tilbage over skulderen – ikke fortryde – ikke lave om. Og skulle fortrydelsen på et tidspunkt være det eneste, som fylder dig – ja, så bliver det den, du må bruge som motor for din stadige fremad-skrift, indtil noget andet dukker op, som du vil kunne bruge som motor.«

På denne måde skrev jeg, hvad der ofte kom til at minde om automat-skrift igennem en periode på 24 skrivenætter: en julekalenders tid, kunne man sige. Både udfærdigelsen af det originale 'terrace-manuskript' i 1987 og dernæst manuskriptets redaktionelle viderebearbejdning – som også fandt sted i Eressos, i forbindelse med udvidede arbejdsferier i 1989 og 1990 – bekræftede for mig, at magi og trylleri drev sit spil i forbindelse med dette særlige ord, Styrebillede, som jeg havde ladet blive så vigtigt for mig.

Et af skriveforløbets mest prægnante særtræk var den særlige måde, hvorpå tekstens indholds-side: det, ordene handlede om, og dens form-side: de særlige omstændigheder, hvorunder ordene blev til, bestandig viste sig at folde sig ind i hinanden, ofte på måder, som ved første øjekast kunne forekomme mig for utrolige til at være sande. Udviklingen af denne tekst – som skulle være en undersøgelse af 'styrebillede i professionelt arbejde' – hentede således det meste af sit brændstof fra sindrige forestillingskomplekser – som kunne have form af dels natte-drømme, dels diverse sproglige 'magiske formler'. Disse dukkede op, uden at jeg selv kunne styre hvornår og hvordan, men med en timing, som jeg fik stadig større respekt for. De bød sig til som.... – ja, lige præcis: som styrebillede, der viste vej for mig i min egenskab af tekstens forfatter. Om ellers jeg vovede, trods utroligheden, at tro derpå.

Udover pragmatikken, etikken og æstetikken føjedes således tro og tillid til listen over forudsætninger for, at et 'klient-system' – i dette tilfælde mig selv – tager et styrebillede til sig og gør brug af det.

Men hvem eller hvad var hjælperen? – hvem eller hvad var det, min tro og tillid kunne rette sig imod?

Tekst-udviklingen giver en del forskellige bud på, både hvordan disse spørgsmål kan stilles – og også på hvordan nogle af svarene kunne lyde. En del af disse bud har en klart religiøs farvning. Tilsammen udgør de i tekstens helhed en undersøgelse af 'Troens domæne', sådan som dette begreb har mening for mig. Det er dele af dette materiale, jeg har sammenstillet og redigeret i denne artikel. Artiklen er bygget op over syv forskellige 'bestemmelser', som illustreres eller kommenteres, primært ved hjælp af manuskript-afsnit i en passende tilskæring.

1. bestemmelse: Gud er et meningsfyldt ord, men med en tvivlsom reference

Gud er et ord i sproget. Gud er noget, jeg kan tale om. I løbet af de 24 græske skrivenætter talte jeg om Gud i et omfang og med en insistens, som var usædvanlig for mig. Det oplevedes meningsfuldt – men ledsagedes samtidig af visheden om, at det var aldeles uvist, hvad jeg i grunden talte om.

I den fjerde af de i alt 24 skrivenætter optræder en beretning, som kommer til at bære overskriften »besøget i mit mareridt«. Et møde med Gud viser sig at blive én betydningsfuld del af dette 'besøg'.

I et terapikursus' sammenhæng havde jeg fundet mig placeret i en art oplevelses-matrice, som jeg – i kraft af bestemte kendetegn – var i stand til at identificere som et natte-mareridt, som med mellemrum har hjemstødt mig. Forskellen var selvfølgelig dén, at mit 'besøg' denne gang fandt sted i vågen tilstand, hvorfor jeg ikke på samme måde som ellers var prisgivet mareridts rædsel. Jeg var på én og samme gang indeni mareridtet og samtidig køligt iagttagende vidne. Jeg kunne med ord fortælle mig selv og de andre i rummet, hvad der foregik og kunne opleves i dette mareridt – denne oplevelses-matrice.

Som et nyt oplevelses-moment, kunne jeg yderligere – udover det 'rigtige' mareridts alt for velkendte rædsel – nu også registrere en samtidig vished om, at der var – som jeg formulerede det: »noget eller nogen, der passer på mig«. – Og teksten fortsætter:

Jeg kan helt sikkert blive slået ihjel.

Det, som passer på mig 'er der' på samme tid som det, der kan slå mig ihjel – men det hører hjemme i et helt andet regnskab. Det kan være, jeg skal dø, det kan være, jeg skal leve. Men det, som passer på mig, vil stadigvæk passe på mig, uanset... Det er ligeså udetaljeret stort og 'hvadsomhelst' i sin måde at passe på, som det frygtelige er ubestemt i sin måde at være trussel på. Det frygtelige er bare frygteligt. Det andet er bare noget, der passer på.

Da jeg var kommet ud af oplevelsen, var netop denne kvalitet hos det, som passede på mig, paradoksalt nok noget, som gjorde mig særlig glad. Dette, at det var helt uden enhver tanke eller konkret omsorg for mit praktiske, jordiske ve og vel. Jeg kunne – som der står i salmelinien – Dø, om så det gælder, og det ville ikke gøre nogen væsentlig forskel. Jeg tror, denne lettelse havde et slægtskab med de følelser af dårlig samvittighed, som jeg kendte fra min barndom, hver gang jeg greb mig selv i at købslå med Vorherre. »Hvis jeg nu lover at være sød sådan og sådan, og aldrig mere gøre slemt sådan og sådan..., vil du så ikke til gengæld love at hjælpe mig sådan og sådan ...?« Jeg vidste dengang, at det ikke var rigtigt, at nærme mig ham (hovsa, »ham«?) med den slags pranger-manerer. Jeg kunne bare ikke lade være, selvom det også var forkert. For *tænk* nu, hvis han (nå – så skidt da..) lige kunne hjælpe mig med det problem, som aktuelt tyngede... Det ville da være snildt, og for ham jo kun et fingerknips.

Det, jeg nu fik at vide fra mit mareridt, var at min dårlige samvittighed omkring køb og salgs-faconen i forhold til Vorherre havde været helt på sin plads. Han tog sig slet og ret ikke af 'dén slags'. Og som sagt var jeg godt tilfreds med, at det var sådan.

Jo – på den ene side kan jeg godt lade munden løbe og forholdsvis ubesværet bevæge mig fra »nogen eller noget, der passer på mig« og til betegnelsen Vorherre, stavet med stort. Og jeg kan referere ganske dybsindige detaljer, fra det møde med samme Vorherre, som teksten fortæller om. Lige indtil jeg af sprog-tekniske grunde tvinges ind i et valg med hensyn til hvilket personligt – eller upersonligt – pronomen, som svarer til det just

betegnede. Så optræder der gåseøjne, og jeg bliver nødt til at sige Hovsa! – til markering af en lille utilpashed ved således at bruge ord – og tilmed i fuldeste offentlighed – som jeg ikke selv er i stand til at bøje i tal og køn. Vi ser videre, at jeg forholdsvis hurtigt affinder mig med problemet – som teknisk-grammatisk problem betragtet: jeg siger »skidt pyt« til mig selv og til min kuglepen og bevæger mig hastigt videre. Men den grundlæggende tvivl vedrørende Gude-betegnelsens reference – eller mulige mangel på samme – kommer til at forfølge mig alle skrivenætterne igennem.

Pointen i denne 1. bestemmelse kan tydeliggøres, hvis vi vender en del af dens ordlyd til et spørgsmål: »Er Gud monstro – når det kommer til stykket – *andet end* et ord?«

2. bestemmelse: Gud er et navn, jeg kan påkalde, men uden at vide om navnet har en bærer

I 1. bestemmelse var det Gud som (navne-)ord – i 2. bestemmelse bliver det Gud som egen-navn, som er i vort undersøgelses-fokus. Med denne variation tilføjet forbliver den grundlæggende problemstilling den samme: Hvem eller hvad udpeges gennem dette navn? Vi skal se, at jeg ender op med to kandidater: to forskellige Gude-gestalter, som jeg i mit liv har haft tilgang til. Navne-bærerens ubestemthed ryddes ikke dermed af vejen, men en vis præcisering bliver der dog tale om.

I egenskab af navne-bærer bliver Gud til en størrelse, jeg ikke blot kan tale om, men også tale til. Citatet, som bragtes i tilknytning til 1. bestemmelse ovenfor, leverede allerede et eksempel på, at jeg i hvert fald som barn kendte til en sådan tiltale-praksis – omend, som beskrevet, med dårlig samvittighed til følge.

Bøn og *at bede* er sprogets betegnelser for den praksis, hvor jeg taler til Gud. Det, der i mine barneår vanskeliggjorde denne til-tale, var ikke det ontologiske problem omkring Guds-navnets reference. Gud havde på det tidspunkt i mit liv en ganske uomtvistelig, skønt vanskeligt præciserbar eksistens for mig. Problemet gik snarere på, hvad Gud var parat til at tage sig af. Tilsyneladende fandtes der ingen kontakt-kanal, som kunne skabe klar og »arbejdsom« forbindelse mellem det, barne-Søren fra tid til anden oplevede at have brug for – og så dén Gud, som han var i stand til at få kontakt til.

Som fremstillet hører dette barne-Sørens problem hjemme i en protestantisk Gude-kultur. Protestantismen har bidraget til en privatisering og en inderliggørelse af den enkeltes Guds-forhold, i og med at det »hellige hierarki«, som trinvist medierer mellem Gud og mennesker – i form af engle, helgener, paven og præsten m.m. – er blevet kendt uguldigt. Af manuskriptet om styrebilleder fremgår det, at jeg tilsyneladende i mit voksenliv har konstrueret min private løsning på dette problem – igennem kontakt til noget, jeg kalder *min skytsånd*.

Som ord og navn betragtet er skytsånden behæftet med præcis den samme ontologiske eller referentielle ubestemthed som Gud. Dette har dog ikke forhindret mit voksen-jeg i at lade *kontakten* til skytsånden udvikle sig til et ofte ganske livligt *kontraktmageri*. Sådanne former for verdslig bøn drog jeg undertiden ind som redskab i mit professionelle arbejde som terapeut. Dette er baggrunden for det følgende citat, hvor henholdsvis Gud og skytsånd diskuteres som potentielle, men i øvrigt helt forskelligartede styrebilleder.

Til en klient kunne jeg sige: »Sådan og sådan er min kontrakt med min skytsånd – hvordan er din?«

Svarende til, at jeg i mit terapeutliv i det hele taget blev glad for forskellige former for religiøs metaforik, var jeg også glad for undertiden at kunne stille dette spørgsmål. Det kunne nogen gange hjælpe klienten til at indse, at han frivilligt så at sige havde anbragt sig på kollisionskurs med sin tilværelse og med fremtiden. Selvom han selv aldrig havde 'tænkt på den måde' og aldrig selv sagt 'skytsånd', så kunne han fint forstå, hvad jeg mente med dét ord. Og han kunne måske også se, at *hans* kontrakt, som den lå, var noget bras. Dårligt forhandlet. Den særlige ordlyd af spørgsmålet, jeg stillede ham, kunne dernæst lægge op til, at en genforhandling burde være en mulighed.

'En skytsånd' er på den ene side i familie med 'Vorherre'. Man kan vel sige, at skytsånden er en repræsentant for Vorherre. På den anden side slår det mig nu – i forhold til dén måde, jeg terapeutisk brugte skytsånd-metaforen – at forskellen mellem 'skytsånd' og 'Vorherre' er vigtig. Det ville være et anderledes og langt mere alvorligt spørgsmål at stille, hvilken kontrakt en klient – eller jeg selv – havde med Vorherre. Med Gud.

En skytsånd er en lidt eksotisk størrelse. Findes han overhovedet? – eventuelt i hun-form? Men selv sådanne spørgsmål kan man stille sig uden nødvendigvis at tage et stort teologisk ansvar på sig. Fornemmelsen – min – er, at en skytsånd kan man lave sig, forestille sig, nogenlunde som man vil, som det passer én. Og jeg tror, at min skytsånd ville udvise mere almindelig human velvilje overfor mig end den størrelse fra mit mareridt, som på den ene side passer på mig (påstås det), samtidig med at størrelsen på den anden side opfatter min eventuelle død som en forholdsvis uvæsentlig detalje.

I en eller anden forstand 'har jeg' begge de to størrelser i mit liv. Men bruger dem til noget forskelligt.

Vorherre som styrebillede har sin kvalitet ved først og fremmest at være meget stram, fast, ufravigelig, uafvendelig. Knyttet sammen med begreber som skæbne, arv og vilkår, menneskehedens frelse eller undergang. Det er størrelser, som vi er op imod, de er der altid og de er væsentlige. De lader sig ikke flytte med. Men hvis jeg kun giver de størrelser min opmærksomhed og ikke de mere flytbare: dig-og-mig, nu-og-her – og i morgen har vi måske lyst til noget helt andet – ja, så bliver mine personlige styremuligheder nul og nix, mine styremuligheder i forhold til det liv, som bare er mit, men vigtigt nok. Blandt andet fordi jeg jo ikke har andre. At flytte *hele* verden og historien, det *kan* jeg jo ikke klare...

Skytsånden er på den måde et godt supplement til Vorherre. Hvis man absolut skal udstyre sig selv med den slags.

3. bestemmelse: Gud er en stemme, som taler til mig

Manuskriptets indholds-udfyldning af denne tredje bestemmelse sker først og fremmest gennem et referat (skrevet den 4. skrivenat) af Julian Jaynes' grandiose bog fra 1976 med den umulige titel: *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Den bogs ideer kommer dernæst til at sætte sig lange spor i den videre tekst-udvikling.

Pladsen tillader kun et ganske nødtørftigt sammendrag af disse tekst-dele.

En bærende idé hos Jaynes er betydningen af stemmebrug for menneskets udvikling til menneske. Hele det anatomiske og fysiologiske apparatur, som betinger frembringelsen af sprog, tale, samtale, tildeles en central funktion i forbindelse med udviklingen af den særlige biologiske niche, som den menneskelige artsform udfolder sig indenfor. Ingen anden art fremviser tilsvarende individuel variationsmulighed netop i forbindelse med produktion af stemmelyde. Hos ingen anden art er der forholdsmæssigt sat så meget hjernekapacitet af til differentieret modtagelse og afsendelse af stemmelyd.

Jaynes forestiller sig, at urmenneskene har kendt venner fra (potentielle) fjender – blandt artsfællerne – ved at høre efter, om de snakkede 'vores sprog' eller 'ikke vores sprog'. Sprog skal selvfølgelig her, så længe vi er på den menneskelige urforms stadium, forstås i meget rudimentær betydning.

Hvis stemmelyde er det, der binder 'mig' sammen med 'mine' til et 'os', så forudsætter det, at jeg opholder mig rimeligt tæt på 'mine', for at jeg kan blive bekræftet i at tilhøre dette 'os'.

Så Jaynes gør sig forestillinger om, at urmennesket har levet sit liv i ret små flokke, og at det enkelte individ har haft ret begrænset aktionsradius, når det drejede sig om at bevæge sig væk fra flokken på egen hånd. Når individet flyttede på sig, flyttede han eller hun på sig med flokken – den overskuelige flok, hvis særlige signallyde var tryghedsgaranti i en ikke altid lige tryk verden. Når 'jeg' var væk fra 'os' var jeg... væk!

Hvordan i alverden er det lykkedes os at bevæge os så langt hinsides den tryghedsgaranti, som vores forfædre var begrænset af.

Jaynes udvikler den tese, at (noget, han kalder) Gudens Stemme er et vigtigt 'redskab', som har hjulpet vore forfædre til gradvis at udvide deres trygheds-zone.

Hvem er da Guden?

Ja, til en begyndelse er Guden den mytiske heltefigur, som det lille ur-samfund har kanoniseret som »vor første leder, ham, som førte os hertil, som besejrede vore fjender og bød os at sætte bo her« – eller hvordan dén historie nu fortælles. En Founding Father – hvis kraft- og visdomsord stadig huskes og bruges, og hvis kraft er fastholdt i rituelle sammenhænge.

Men hvordan høres da Gudens stemme?

Ja, det bliver særlig i dette stykke, at det fantastiske i Jaynes' tese rører på sig.

Jeg kender til mange metaforer og samfunds-institutioner, som udviser temamæssigt slægtskab med den Jaynes'ske besvarelse af spørgsmålet. »I begyndelsen var ordet .... «, er en de mest iøjnefaldende. 'Talen i tunger', kendes på tværs af kulturer som et fænomen, der vidner om Gudens tilstedeværelse. HERNED I MIT GRÆSKE FERIELAND BLEV DEN PYTHISKE PRÆSTINDE I DELPHI ANTAGET FOR ET MENNESKE, SOM VAR I STAND TIL AT HØRE, OG VIDERE GIVE GUDEN APOLLONS BUDSKABER.

Men al 'den slags' er jo netop blot metaforer – i sproget og i samfundet. Hvem kan vel tage 'den slags' alvorligt? Ja, Jaynes synes altså, det er et forsøg værd!

Fysiologisk – siger han (belagt med mange og lange argumenter) – har den menneskelige urform slet og ret været understøttet med en særlig sans, der tillader enkeltin-

dividet at høre Gudens Stemme. Hjernemæssigt er sansen lokaliseret i et område symmetrisk i forhold til det 'normale sprogcenter' – som jo kun har placering i den ene, normalt venstre hjernehalvdel. Denne sans-for-gudestemmer har været en vigtig del af urformens biologiske beredskab til at gennemløbe den psyko-socio-kulturelle udvikling frem mod menneske-status i vores forstand. På linie med den oprejste gang, og hvad vi ellers plejer at regne med blandt vore arts-definerende karakteristika.

To sprogcentre, altså. I venstre hjernehalvdel det, hvortil jeg modtager, og hvorfra jeg sender mine budskaber mand og mand imellem, de budskaber, som kun kan nå frem, for så vidt jeg og den anden er på fysisk hørevidde af hinanden. I højre hjernehalvdel det, som er modtage-central for Gudens Stemme: Gudestemmen, som følger mig, som retleder mig, styrer min fod og taler til mig, også når jeg er langvejs hjemmefra – og når intet andet menneske er der, som kan tale til mig, og dermed få mig til at mærke, at jeg eksisterer, som en del af os'et.

Tesen om Stemmen, som Taler, bliver som sagt af største vigtighed i den samlede tekstudvikling på min græske ferie-terrace – og den udpeger et domæne, hvor det i særlig grad kom til at gøre sig gældende, at indholdsside og form-side foldede sig ind i hinanden. Adgang til teksten får Jaynes selv ved at blive 'talt til mig' i det selvsamme øjeblik, hvor en bestemt drøms indholds-elementer i en morgen-døs pludselig falder på plads – hvorved drømmen samtidig bliver styrebillede for mig. Manuskriptet kommer i det hele taget til at vrimle med stemmer, som taler, uden at *noget* taler; musik, som spiller, uden at *noget* spiller den. En af mine vigtige opgaver som forfatter bliver at prøve at gøre mig klog på de særlige tros-baserede autoritetsformer, som kan knyttes til hørte budskaber modtaget ad disse veje.

Tekstens eksempler kan bevæge sig ganske langt væk fra det egentlige Guds-forhold – men holder netop derved fast i den jaynes'ske tankegang. I Jaynes' bog kan vi kun lære 'modtagelse af Gude-stemmen' at kende som en rent menneskelig færdighed. Hvem eller hvad afsenderen af denne stemme måtte være, får – som også i denne tekst – lov til at henstå i ontologisk ubestemthed.²⁾

Som en smagsprøve citeres et afsnit, hvor poetisk gennemslagskraft kædes sammen med den samme form for menneskelig receptivitet, som kan åbne op for modtagelse af Guds stemme. I andre tekst-afsnit diskuteres psykoterapiens gennemslagskraft under samme synsvinkel.

Hos Jaynes er talen, stemmen, sproget, fuld af magi. Menneskets tab af Guden (som alment eksistensvilkår) var et tab af en stemme. Guden eksisterede for mennesket som ord (« .. i begyndelsen var .. »).

Jeg har i denne skrive-nat yderligere gjort mig overvejelser over terapeutens stemme – som én, der søges for muligvis at fylde dén tomme plads – og dermed fylde det savn ud, som opstod, da guden(s) stemme blev væk for os. Men der er andre vigtige stemmer. Jeg vil afslutte denne nat med et kort men lyrisk indslag om Bob Dylans stemme i mit liv.

Nej, jeg tror ikke, Bob Dylan er Vorherre. Det er ikke et spørgsmål om, at indholdet i det, han siger, er specielt rigtigt eller vigtigt i betydningen: noget, jeg skal rette mig efter – noget som 'passer' bedre end alle mulige andre ord. Jeg er ikke engang den slags Dylan-freak, som har alle pladerne, kender alle sangene.

Men hans stemme, hans ord... Og det mærkelige er, at det tilsyneladende bliver værre og værre med den stemme og så mig. Eller bedre og bedre – hvad ved jeg?

En enkelt gang drog jeg til København, da han gav koncert i Idrætsparken. Der sad jeg oppe på tribunen, en enkelt lille menneske-dråbe i det store, store menneskehav. 50.000 var vi vist, som havde løst billet dén dag. Men da han kom på scenen og startede det første nummer – én af 'de gamle', ja, så var det lige netop mig, han sang til, mig han sagde sine ord til. Og det strintede ud af mig.

Og jeg kan være langt fra Idrætsparken, hjemme i køkkenet på Prins Knudsvej, lørdag eftermiddag, vores håbløse gamle radiorecorder bliver fodret med et Dylan-bånd, og så er det det samme – mens jeg passer min opvask og forberedelse af aftenens måltid.

Nogle gange er modtageligheden større end andre gange. Men når modtageligheden er størst, så løber jeg over hele tiden.

Det er ganske almindelige ord, han siger. Men det er dét, at han siger dem til mig. Han er min poet – han fylder det hele, når han siger sine ord: når jeg lader der være plads til dem.

I de mærkeligste skæve situationer kommer pludselig en melodistump flyvende til mig. Den er der bare i hovedet, og så bliver den der. Kigger jeg om bag melodien til de ord, der hører med – så viser det sig, at det er ord, der på en eller anden måde netop giver den rette kommentar til den særlige skæve situation, jeg just befinder mig i: I want you – If not for you – It ain't me Babe – Going, going, gone. Jeg tror, det fungerer lidt ligesom for en katolsk præst, som simpelthen bare har det rette skriftsted til enhver lejlighed.

Hans ord får mig til at tro på, at i det mindste ét andet menneske har befundet sig i en tilsvarende skæv situation, ligesom den jeg netop befinder mig i. Dét trøster. Og er det ikke lige præcis den samme trøst, som katolske præster og andre kan hente ud af Menneskesønnen og Hans ord. Og som skriftstedbrugere af alle arter bruger deres skriftsteder til at få del i. For hvis der i en eller anden Stor Bog findes ord for den måde, vi netop nu har det på – så må det være OK at have det sådan. Så har vi lov. Vi ser os genkendt fra højeste sted.

4. bestemmelse: Gud er en stemme, som taler (om) verden

Artiklens genstand er møder med Gud. Mødernes nærmere art er søgt indkredset gennem forskellige tale-måder eller metaforer. Den ontologiske ubestemthed har været et vilkår i forbindelse med dem alle. Jeg møder Gud, javel, sådan tillader jeg mig at kalde det. Men hvad er det *egentlig*, jeg møder? – det spørgsmål har bestandig fået lov at stå åbent.

Et andet vilkår indtil nu har været, at møderne ikke blot er blevet beskrevet *gennem* sproglige udtryk – de har som møder betragtet også fundet sted *i* sproget, de har haft karakter af tale-handlinger. Uanset, hvem jeg taler til, når jeg taler til Gud, uanset hvem der taler, når Gud taler – så synes det at være en konstitutionsbetingelse for selve mødets kommen i stand, at der tales.

I forbindelse med de tre forudgående bestemmelser har interessen været koncentreret om tale-handlingernes afsendere og modtagere. Al tale har imidlertid også et indholds-aspekt, det, der tales *om*. Det aspekt skal vi interessere os for i forbindelse med denne og den følgende bestemmelse.

Indholds-aspektet har jeg allerede berørt i citatet om Dylan ovenfor. Dylans særlige poetiske betydningsfuldhed består bl.a. i, at han fortæller mig, 'hvordan det er'. Fra poesiens sfære glider jeg i citatet over i en religiøs sfære – og taler om dén funktion Gude-stemmen for mange har haft i retning af at være udgangspunkt for en virkeligheds- og tilværelsestolkning. Siden min konfirmation – som blev dagen, hvor det ydre »Ja« til barne- og kristentroen modsvarede af et ligeså drønende entydigt indre »Nej« (han var bare så strid, den præst!) – har den funktion ikke haft betydning for mig. Rationalitet og saglig oplysning blev de kilder, jeg snarere drak af.

Det blev Gudestemmens performative, snarere end dens deskriptive indholdsaspekt, som jeg sent i voksen-livet kom til at alliere mig med. Dét performative aspekt, som i sin mytologiske form viser sig ved, at når Gud (ifølge den Store Bog) siger, »Der blive lys« – ja, så bliver der faktisk lys. Eller hør nu en anden historie om en konfirmation...

Min datter er ikke barnedøbt. Men hun valgte at blive konfirmeret, da den tid kom. Og skulle følgelig døbes en søndag forinden.

Jeg havde 'som far' deltaget i gudstjenester hos præsten, som skulle forrette dåbshandlingen. Og jeg havde været på besøg i præstegården for at ordne omkring det praktiske. Jeg kunne godt lide præsten, kunne lide hendes måde at virkeliggøre ritualerne på. Jeg havde ligefrem fået lyst til at lave min egen aftale med hende – en 'snak mellem kolleger', hun om sin præstelige professionalisme, jeg bl.a. om det, jeg kalder religiøs metaforik i terapisaammenhæng. – Det projekt blev der nu aldrig noget ud af.

Det centrale og utrolige omkring dåbshandlingen var transformationen – det, at den virkelig fandt sted.

Denne præst, som jeg kunne forholde mig personligt til og tænke ind i egne personlige projekter – som netop havde varetaget en gudstjeneste med alle de forskellige typer af gøremål, som en sådan indebærer – pludselig stod vi der sammen med hende omkring døbefonten, og hun havde Bogen i hånden. Bogen, hvorfra hun læste de ord op, som var vedtaget som Gudens stemme, beregnet til denne særlige lejlighed. Alle vi 8-10 ritualbrugere: den dåbssøgende, forældre, faddere, bedsteforældre – har nok med variationer været af 'min slags' i forhold til det, som digteren har kaldt Troens Rare Clenodie. I en eller anden forstand med en tro, men alligevel uden rigtigt at tro 'på noget'. Og der stod præsten ganske uanfægtet og læste ordene fra Bogen.

Jeg lavede ikke interviews med de andre ritualbrugere bagefter. Statistik og flertals-demokrati flytter ingen kommaer i denne sammenhæng. Indeni mig var det en bølge, der byggede sig op, alt imens det ene Guds-ord fjede sig til det næste og det næste. Helligånden hed dén bølge, hvis ellers Gudens ord stod til troende. Og da bølgen eksploderede, ja, så skete det, så var det allerede sket. Transformationen var fuldbyrdet. Min datter var blevet til Guds barn.

Som mine Burundi-venner så præcist udtrykte det, dengang jeg interviewede dem om den lokale ændemaner-praksis: »Vi tror jo ikke på sådan noget, men tilsyneladende er det dét, der foregår.«³⁾

Dåb er transformation, en bevægelse. En person skifter fra én slags væren til en anden slags væren. Men det er ikke personens bevægelse. Personen er ikke herre over den. Den foregår i Guds hus, hvor Gud er Herre. Gudens stemme binder

bevægelsen, tager vare på den, sørger for at den bliver, som den skal være, som den altid har været, fra evighed og til evighed, i én uendelighed, Amen.

I og med at rationalitet og saglig oplysning har været mine vigtigste kilder til en virkelighedstolkning, kan jeg ikke knytte anden betydning end en mytologisk til forestillingen om, at Gud oprindeligt skabte materielt lys, som vi kender det, ved på et givet tidspunkt at sige »der blive lys«. Til gengæld viser dåbs-historien, at jeg har større respekt for Guds performative kraft på det menneskeligt-mentale område. Det var denne performative kraft, jeg som psykoterapeut ville søge at spænde for min – og klientens – vogn, når jeg (som omtalt i citat-materiale ovenfor) tog den religiøse metaforik i anvendelse. Ved siden af 'døbe' finder vi i det religiøse sprog en hel buket af performativer: tilgive, forbande, fordømme, velsigne, be-skyld, be-nåde (lade sin nådes sol skinne...) – ord, som alle – for så vidt deres performative kraft tages for pålydende - kan bidrage på betydningsfuld måde til en persons grundstemning i sit forhold til sig selv. På samme måde som jeg i et tidligere citat sagde, at Dylan ikke var Vorherre – selvom også han overfor mig spillede på nogle 'Vorherre-strenger' – så er en terapeut det heller ikke. Men jeg tror, at den psykoterapeutiske *institution* i sit udgangspunkt låner en kraft, som oprindeligt har hørt Guden til – hvorefter den menneskeliggør denne kraft.

Jeg tror, at længslen efter Gudens stemme kan være en vigtig ingrediens med hensyn til at puffe en person i gang med at betræde den psykoterapeutiske vej. Men stemmen, som høres for enden af vejen – for så vidt dén vej 'ender godt' – vil være personens egen, altså dén stemme, som ifølge skrive-projektets mytologi snarere opleves gennem en bevægelse, der på rationalitetens grund søger at få tingene i tale. I sin ideelle form grunder terapi sig således på en syntese mellem henholdsvis Troens domæne og Teoriens domæne.

Ja, sådan tror jeg – og lad mig så afslutningsvis lægge til, at dén forståelse føjer en ny vinkel til det tema, som jeg tidligere flere gange har talt om som 'problemet omkring de personlige pronominer': Hvem, hvad, hvor er Gud? – eller min skytsånd? – eller min drømmeleverandør (som også kan optræde under pseudonymet mit ubevidste, uden at problemet dermed løses)? – eller i det hele taget 'stemmen, som taler'?

Dén ny vinkel, som kan hentes ud af terapi-historierne, jeg har fortalt, giver det forslag, at vi bruger 1. person ental som universalløsning: det er bare mig altsammen. Jeg er Gud ... o.s.v., dem alle sammen. Den løsning har enkelhedens styrke. Til gengæld har den så også over-forenklingens eller reduktionismens problem. Den ensger fænomener, hvis forskellighed måske er det, der gør dem interessante. Lidt megaloman kan den også lyde.

5. bestemmelse: Gud er svaret på et spørgsmål, jeg endnu ikke har stillet

Blandt andre ting er Eressos-manuskriptet en erkendelsesteoretisk tekst. Tekstens vigtigste erkendelsesteoretiske pointer angår forholdet mellem på den ene side Tro – på den anden side Teori som to hver for sig væsent-

lige, men samtidig væsensforskellige erkendelses-domæner. Det fremholdes i teksten som et essentielt kvalitetskriterium i forbindelse med udviklingen af personlig erkendelse, at Tro og Teori må indgå i et gensidigt afbalanceret, i princippet symmetrisk forhold til hinanden.

Den 5. Gude-bestemmelse er i teksten placeret i en sådan symmetri-struktur. I manuskriptet fra den 19. skrivenat findes følgende at læse:

Straks jeg havde afsluttet i går's skrivning – da jeg sad og sundede mig og gjorde mig klar til at gå i seng – faldt en tanke mig ind. Men den faldt mig ind på et tidspunkt, hvor den måtte nøjes med at blive noteret i den særlige Tanke-bog, som hører skriveprojektet til – til muligt senere brug.

I tanke-bogen står der:

Teoriens domæne: spørgsmål typisk før svar

Troens domæne: svar typisk før spørgsmål.

Nu hvor jeg har læst i går's tekst, synes jeg, dette tankebog-notat siger noget væsentligt om det, som foregår i skriveprojektet.

Måden, hvorpå denne 5. bestemmelse oprindeligt fandt vej til original-manuskriptet, leverer sit eget lille eksempel på, at form og indhold i skriveprocessen er foldet ind i hinanden:

Den korte, knappe formulering – om Tro og Teori, spørgsmål og svar, som ved afslutningen til 18. skrivenat fandt vej til projektets Tankebog – kommer bare. Pludselig er den der – som fuldt færdig formulering – hvor der før ikke var noget.

... og resten af den 19 skrivenat må jeg dernæst bruge til at finde ud af, hvilke spørgsmål denne fuldt færdige – og lidt gådefulde – formulering er svar på. Dette arbejde hjælper mig bl.a. til at blive opmærksom på, at princippet om 'svar før spørgsmål' faktisk har været styrende for særdeles store dele af skriveprocessen:

Jeg er jo blevet enig med mig selv om, at første projekthalvdel, de første 12 nætters tekst, beskriver en bevægelse i Troens domæne. Udviklingen i dén tekst-halvdel illustrerer godt nok den del af tankebogs-notatet, der siger, at hvor Tro er erkendelses-ledende kommer svarene typisk før spørgsmålene.

Jeg ankommer her til Eressos – ikke med en lang liste af sirligt opstillede spørgsmål, som jeg ønsker, at mine forestående terrasse-nætter ét for ét skal give mig svarene på. Jeg ankommer med et ord: Styrebilleder - og dertil med en masse mental parathed, opladthed, samlet sammen gennem næsten hele det år, som ligger forud for min ankomst hertil.

Og allerede før min første skrive-nat er mit ubevidste der med en drøm.

I Athens lufthavn – hvor jeg skriver drømmefortællingen ned, og mens jeg gør det – beslutter jeg mig for at tro, at denne drøm er et styrebillede, en ledestjerne for projektudviklingen. Et svar på min mentale parathed, om ellers jeg kan komme til at forstå svaret. Og hvad der videre er foregået i projektet – og stadig foregår, lige nu, mens jeg sidder og skriver - er forsøg på for mig selv at få præciseret, hvilke spørgsmål denne og de mange følgende drømme mon kan tænkes at være svar på. Fra svarene, som jeg har besluttet mig for at tro, at drømmene har givet, forsøger jeg at arbejde mig bagud til spørgsmålene.

Første projekthalvdel har i virkeligheden fungeret ligesom en 'omvendt gåde'. Løsningen – drømmen – var det, jeg først fik udleveret. Der ud fra skulle gådens gåde-tekst skrives. Jeg sidder hér og arbejder på at skrive dén gåde-tekst frem, som kan få løsningerne til at 'passe' som løsninger. – Det lyder lidt crazy!

Andre tekst-dele fra den 19. nat udreder dernæst, hvordan dén svar-spørgsmål sekvens vendes om i de tilfælde, hvor erkendelsesarbejdet først og fremmest har sin forankring i Teoriens domæne. Det er forholdet mellem åbenbarings-sandheder og undersøgelses-baserede sandheder, som hér er på tekstens program.

Som afrunding i forhold til den 5. bestemmelse kan følgende citat tjene. Citatet følger i det oprindelige manuskript umiddelbart efter dén dåbs-historie, som bragtes i forbindelse med den forrige og 4. Gude-bestemmelse.

Således er ordenes brug i Troens domæne. Gudens stemme producerer en virkelighed og producerer bevægelse i den virkelighed. Vi forstår ikke hvordan, og vi kan tvivle på, om det nu også kan have sin rigtighed. Vi kan også tro – selvom vi stadigvæk ikke forstår det. Vejen fra Tvivl til Tro bygges ikke gennem en net række af velordnede, systematiske spørgsmål til det, som vi tror eller tvivler på. Men Troen kan være der, og ud af sig selv give os sit svar: »Frygt ikke, din tro har frelst dig«. Så kan vi mennesker derefter – i vores hver især hverdag, i de teologiske fakulteter o.s.v. – rende rundt og klø os i håret og prøve at hitte ud af, hvad det kan være for spørgsmål, der passer til det svar.

6. bestemmelse: Gud er det altid efterhængte 'et cetera'

De fem hidtidige bestemmelser har alle haft *talehandlingen*: situationen, hvor A siger noget *til B om C*, som dén ramme – det metaforiske felt – hvorfra de hentede deres betydning. Denne ramme sprænges i og med den 6. og næstsidste bestemmelse. 'Et cetera' (frit oversat: 'plus alt det andet') er selvfølgelig stadigvæk noget, du og jeg kan sige – til hinanden eller til andre. Men så såre det er sagt, så vil 'et cetera' samtidig altid pege udover det til enhver tid sagte. Et 'altid efterhængt et cetera' fortæller i sig selv ingenting – udover at der altid vil være mere at fortælle. Og derefter mere.... Og mere.... Og mere.... Et cetera.

Et altid efterhængt et cetera er en diskret påmindelse om uendeligheden som det uomgængelige vilkår for vor endelighed.

Manuskriptet fremviser billeder af uendelighed, steder, hvor jeg har mødt den og dermed samtidig – hvis den 6. bestemmelse skal tages alvorligt – mødt Gud. I det følgende citat får jeg først kontakt med en forelæsning i studieårene, som brændte sig fast. Derfra rutsjer jeg en tur tilbage i tid til det, manuskriptet et sted kalder »den lille frygtsitrende samtale mellem mig og mig i barnekammeret«. Og til slut op igen og ud i den analytiske filosofis lidenskabeligt-lidenskabsløse begrebs-centrifuge.

Leverandøren af materialet til styrebilledet, som først skal refereres, var matematikstuderendes oplæg – og alt dette ligger ca. 25 år tilbage – var en diskussion af problemstillinger, som hørte mængdelæren til. Mængdelærens formalisme var for mig – som psykologistuderende og tidligere klassisk-sproglig student – dugfrisk nyt stof, for ikke at sige en by i Rusland. Men jeg var interesseret i at lære. Jeg hang på, så godt jeg kunne.

Jeg tog for egen regning og risiko en bestemt detalje ud af den matematikstuderendes oplæg, en tankefigur, og gjorde den til et stykke personlig poesi. Den lyder sådan hér: I forhold til uendeligheden (en uendelig stor mængde) er enhver endelig mængde lige stor/lige lille. Eller sagt på en anden måde: ligegyldigt hvor meget du øger en endelig mængde endeligt – f.eks. en tal-række, som du bliver ved med at tælle én større – så befinder du dig stadig lige tæt på – lige fjært fra uendeligheden.

Spørg mig ikke, hvad præcis mængdelære-teoretikere skal bruge dette aksiom til, hvilket problem det løser for dem. For mig, da jeg hørte det, blev det til en løsning på det uendelighedsproblem, som utroligt mange fra min kulturkreds synes at have bakset med i deres barndom.

Ikke bare mig, men mange af os – mange, som jeg har snakket med – kender fra barnekammeret, når vi skulle falde i søvn, samtalen 'mellem mig og mig', der gik efter følgende skema: »Den må jo slutte et sted, Verden. – Men hvis du så kommer helt ud til kanten – til Verdens Ende – så må der jo også være noget på den anden side af dén ende. Og hvis du så går videre – så må du støde på en ny ende – og så må der jo igen ...«

Jo, jeg har også hørt en anden løsning på samme problem fra fysikkens relativitetsteorier: om tid-rums koordinatsystemer – om saddelformede rum, som krummer sig tilbage i sig selv. Men de billeder virker for mit hverdagsperspektiv for skøre eller fortænkte – så kan de i øvrigt være så 'rigtige', det skal være. Når jeg præsenteres for dem, vil jeg stadigvæk fortsætte min gode, gamle tankerække fra barnekammeret. »Men hvis nu jeg bliver ved med at gå ...«

Det tredje styrebillede i min samling – efter mængdelæren og efter barnekammeret – er konstrueret ud fra Wittgenstein-materiale. Det er den berømte sætning: »Dit sprogs grænser er din verdens grænser.«⁴⁾ For mig kobler dén sætning sig sammen med de to andre styrebilleder.

'Dit sprog' hentyder i Wittgenstein-sætningen til alt det, du kan sige, hvis nogen (i et tankeeksperiment) skulle finde på at spørge dig: »Hvad kan du sige om verden – evt. en bestemt, nærmere afgrænset del af verden – som du netop nu interesserer dig for«.

Du kan sige en masse – ligesom du i barnekammerets styrebillede kan gå en masse skridt – og ligesom du i styrebilledet fra mængdelæren kan blive ved med at lægge én til og én til, og endnu én.

Så kan det være, du på et tidspunkt holder op med at sige noget – og derved markerer en grænse (»Hertil og ikke længere – lige nu!«) for dit sprog om verden. Ligesom vor ven fra barnekammeret forestiller sig, han kan nå til den mur, der markerer Verdens Ende. Og ligesom enhver endelig mængde af tal må lægge sig fast på et bestemt, endeligt antal, for ellers er den pågældende talmængde jo ikke endelig og bestemt.

I alle tre styrebilleder sker der en bevægelse hen til en grænse, en afslutning. I alle tre tilfælde viser grænsen sig at være tilsyneladende eller bevægelig. Der er noget på den anden side. Et skridt mere – i barnekammeret. Et tal mere – i mængdelæren. Og hvis spørgeren, som satte Wittgenstein-billedet i gang, siger – »jeg forstår ikke rigtigt – gider du lige forklare«, så må du gå i gang igen, sige lidt mere sprog.

7. bestemmelse: Gud er altid noget andet...

Det er fremgået, at jeg undervejs i skriveprocessen kom til at forstå første projekthalvdel – de første tolv nætters produktion – som en slags personlig og faglig vandring gennem Troens domæne. Hvorefter de næste 12 i øvrigt – som en bekræftelse af symmetrien – kom til at bestå i en tilsvarende vandring gennem Teoriens ditto.

Ved afslutningen på den 11. nats tekst – på et tidspunkt i forløbet, hvor meget materiale så at sige blot venter på sit styrebillede, og hvor jeg som forfatter (men endnu uden at vide det) er tæt ved at skulle foretage dén overgang, som fører fra Tro til Teori – kan følgende læses:

Her i nat – hvor jeg har fortalt mine historier om psykoterapi og overføring, og hvor på nuværende tidspunkt både haner og æsler er begyndt at give lyd – skal blot plantes et enkelt afsluttende udsagn.

Det drejer sig om en sætning, som jeg ved er et citat. Og jeg tror, den er et Kierkegaard-citat. Den er kommet mig i hovedet nogle gange gennem de sidste dage – lidt på samme måde som en Dylan melodistump eller sanglinie kan komme mig i hovedet. Den er særdeles kort og også lidt gådefuld – sådan som den slags besked'er fra Troens domæne har lov til at være lidt gådefulde. Men den er ikke meget gådefuld eller helt uforståelig med sin placering på netop dette sted i skriveprocessen. Den lyder: »... om det opbyggelige, der ligge deri, at mod Gud have vi altid uret«. ⁵⁾

... og denne sætning bliver dernæst styrebilledet, som lokker materialets indtil da hemmeligholdte morale(r) frem.

Den 7. bestemmelse er væsentlig som supplement til den 6. – og det ikke kun fordi det i en artikel-tekst med Vorherre som tema er godt at føre arbejds-cyklus'en frem til søndagens syvtal.

Den 6. bestemmelse: om 'et cetera' som uendeligheds-markering, inviterer til at tænke Gud ind som den ene pol i en serie af klassiske bipolarer begrebs-skabeloner: det timelige versus det evige; det dennesidige versus det hinsidige; delen versus helheden; det begrænsede versus det grænseløse; det endelige versus uendeligheden.

I dette ligger faren for en forfladigelse – som den 7. bestemmelse kan hjælpe til at tage højde for.

Bipolære begrebs-skabeloner er utvivlsomt et vigtigt værktøj for os med henblik på at skabe orden i vores virkelighed (Kelly, 1955). Men den orden er i sig selv en begrænset orden. Hvis jeg fra én værens-modus, som opleves snærende og begrænsende, flygter ind i modus'ens bipolarer modsætning (»Nu vil jeg ikke længere være sød – nu vil jeg være strid!« – og så videre), så vil det sandsynligvis være en flugt ind i et nyt fængsel, ligeså snærende som det første. Skal jeg tro min tekst, så er det i det hele taget slet ikke orden, Gud er ude efter. Det følgende citat er terrasse-skriventens bedste bud – afleveret i den 12. skrivenat – på, hvad troens domæne og længslen efter Gude-stemmen er for nogle størrelser i en menneskelig udviklings-sammenhæng.

Det, du søger, når du søger ind i Troens domæne, er at genfinde Gudens tabte stemme. Når du starter på rejsen, medbringer du nogle antagelser om, hvad det er, du skal lede efter. Det, som alle tekstens eksempler på vellykkede krydstogter i Troens domæne viser, er, at det, du finder eller får, er *noget andet* end det, du søgte, *noget andet* end det, du troede, du skulle have. <Og en række eksempler følger>.

Tesen om »det opbyggelige ...« handler om, at dét, som jeg tror - det skal jeg dernæst turde smide væk. Ellers bliver det til ingenting. Ellers får jeg bare leveret gentagelser af det, jeg hele tiden har vidst, at jeg troede. Hvad er så fidusen ved at sætte hele rejsen i værk.

At bruge tesen om »det opbyggelige ...« som styrebillede er et spørgsmål om tro og tillid, men af en meget 'dyb' slags. Nærmest en 'tillid i anden potens'. Hvis du tror, du ved, hvad du skal have (fra Gud, eller hvem/hvad, du nu tror på), så har du uret - eller du får det! Det, som er 'troens og tillidens personlige fundament' - i den udstrækning du kan kende det - det må ofres, kastes bort, du må vove at miste det uden at vide, om du får tilsvarende igen, og uden at vide, om det kan lønne sig. Og alt, hvad du derudover kan gøre, er i ydmyghed at åbne dig: på forskellig vis prøve at gøre dig selv så stille, så stille og så se, om der sker noget. Om nogen stemme høres tale, og om stemmens tale muligvis retter sig mod dig. Om der er mening i det, den siger.

Afslutning

Gud er noget andet - siger jeg som afslutning på en artikel, hvor jeg gennem 7 teser og mange historier så præcist som muligt har bestræbt mig på at bestemme, hvad Gud lige netop er. Og ikke andet!

Det i sig selv er et paradoks, som er artiklens Gud værdigt.

Derudover har jeg fra start af lagt vægt på at pointere, at hvad Gud var - dén Gud, som er min (psykes) Gud - det var noget, jeg bestemte.

Som afslutning ønsker jeg at henlede læserens opmærksomhed på, at artiklens titel lader det stå i højere grad åbent, hvem i det spil der bestemmer over hvem. Hvilken af de to kinesiske æsker, Gud og psyke, som er yderst, hvilken som er inderst.

Hvad skal man tro? - Hvem ved? - Måske er de to æsker foldet ind i hinanden.⁶⁾

NOTER:

- 1) Se Schön, 1983; Willert, 1987.
- 2) Fra Jaynes' (1976) emne-index kan citeres »Gods ... See also hallucinations.«
- 3) I forbindelse med to-årigt ophold i den Central-afrikanske stat Burundi som FN-funktionær.
- 4) Wittgenstein, 1963, s. 109, D. Favrhholdts oversættelse: »Mit sprogs grænser betyder min verdens grænser.«
- 5) Kierkegaard, 1982, s. 311. Korrekt lyder citatet: »Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud haver vi altid Uret.«
- 6) Bojesen, 1989, runder den samme problemstilling - med teologien som udgangspunkt og psykologien som samtalepartner.

REFERENCER:

- BOJESEN, L.B. (1989) *Den tredje tilstand*. København: Gyldendal.
- JAYNES, J. (1976) *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Boston: Houghton Mifflin.
- KELLY, G.A. (1955) *The Psychology of Personal Constructs*. New York: W.W.Norton
- KIERKEGAARD, S. (1982) *Enten – Eller*. (Samlede værker bind 3). København: Gyldendal.
- SCHÖN, D.A. (1983) *The Reflective Practitioner*. New York: Basic Books.
- WILLERT, S. (1987) *Psykologi som handlingsvidenskab*. Århus: Kimære.
- WITTGENSTEIN, L. (1963) *Tractatus Logico-Philosophicus*. København: Gyldendal.